

Kitap İncelemesi/Book Review

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 06.01.2022

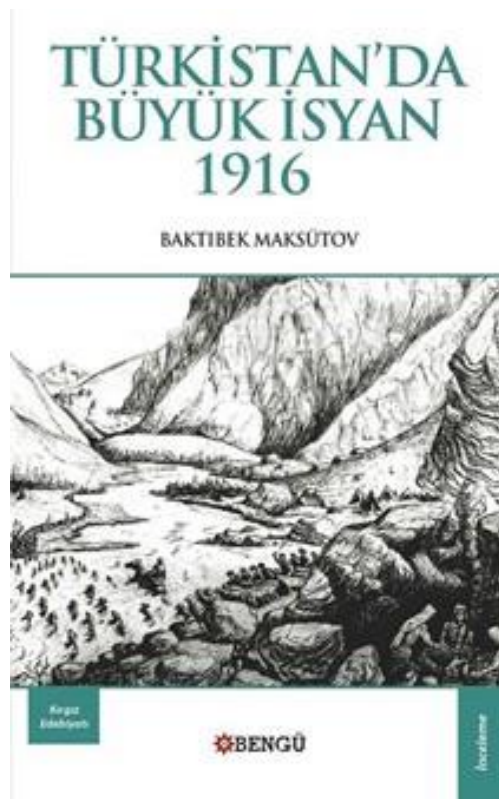
Makale Kabul | Accepted: 14.03.2022

Atıf | Cite as: Asena Gökmen, "Türkistan'da Büyük İsyân 1916 (Kitap Tanıtımı)", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), Haziran 2022, s. 186-188.

DOI No: <https://doi.org/10.56252/turktarars.1054062>

Baktıbek Maksütov, Türkistan'da Büyük İsyân 1916, Bengü Yayınları, Çev. Kaliya Kulaliyeva, Muhittin Gümüş, Ankara 2018, 122 s., ISBN: 978-605-9148-86-3.

Asena GÖKMEN*

Aslen Koçkorlu olan Baktıbek Maksütov, Kırgız Devlet Üniversitesi Ekonomi Fakültesi mezunudur. 1990-1995 yılları arasında Kırgız Cumhuriyeti Yasama Meclisinin ekonomi, bütçe ve finans meseleleriyle ilgili komisyon sekreterliği yapmış ve 1995-

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, gokmenasena@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0317-276X

1996 yıllarında Kırgız Cumhuriyeti Devlet Denetleme Kurulu müfettişi olarak çalışmıştır. 2000 yılından itibaren ise Ayköl Manas Bayanı Sosyal Fonunun başkanı olarak çalışmaktadır. Çağdaş Kırgız edebiyatının önemli isimlerinden olan Baktıbek Maksütov'un bu eseri, Çar II. Nikolay'ın 1916 yazında çıkardığı bir genelgeyle 19-43 yaş aralığındaki gayri Rus erkekleri, askeri birliklerin bulunduğu yerlerde, çeşitli istihkam ve haberleşme işlerinde çalıştırmak üzere istihdam edeceğini bildirmesinin ardından Türkistan'da çıkan isyanları ve Kırgız halkının başkaldırısıyla tarihte "Ürkün" Olayı diye anılacak olan kırgın ve kaçıışı ele almaktadır.

Kitabın içeriği, "önsöz", "çevirmenlerden" ve "yararlanılan kaynaklar" da dahil olmak üzere, "Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Genelgeleri", "Büyük İsyan", "Rus Çarının Genelgesi", "İsyanın Çıkışının Genel Sebepleri", "Çeşitli Yerlerde İsyanların Başlaması; Çüy Vadisindeki İsyanlar", "Isıkgöl'deki İsyan", "Koçkor'daki İsyan", "Yad Ellere Göç", "Verniy'deki Toplantı", "Petrograd'da", "Atayurda Dönüş", "Öz Vatanımıza Geldiğimizde", "İsyanı Tertip Edenler ve Yönetenler", "Sonuç" ve "Kanaat Han" adlı 18 kısımdan oluşmaktadır. Yazar, ilk olarak "*Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Genelgeleri*" adlı bölümde dönemin Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev'in biri "1916 yılında meydana gelen hadiselerin 100. Yılı hakkında" olan 27.05. 2015 tarihli; diğeri "1916 yılında yaşanan acı hadiseler esnasında kurban olanların aziz hatırasına ithafen anıt mezar kompleksi kurulması hakkında" olan 12.08.2015 tarihli iki genelgesini yayımlayarak kitabına başlamıştır. Aynı zamanda "Gayr-i Rus unsurların seferberliğe çağrılması hakkında" başlıklı 25.06.1916 tarihli Rus Çarının genelgesini de kitabın içerisine koymuştur.

Büyük İsyan başlığıyla yazılan bölümde, "bir asır boyu gizlenmiş, üstü örtülmüş bu kanlı hadisenin gerçeğini aydınlığa kavuşturma isteğiyle hareket edildiğini" belirtmiştir.

İsyanın Çıkış Sebepleri bölümünde, isyanın temel çıkış sebebinin "Çarlık Rusya'nın sömürgeciliğinin sınırsız eziyeti ve halkın içinde bulunduğu ağır hayat şartları" olduğunu; bir diğer sebebin ise "dünyada Emperyalizme karşı savaşta Rusya'nın çaresizliği, ekonomik ve siyasi bakımdan zor durumda olmasının etkisi" olduğunu vurgulamıştır. Yazarın bir diğer iddiası ise en temel sebebin Çarlık hükümetinin, Kırgızistan halkını kırıp yok etme ve yeni koloniler sağlama amacıyla toprakları boşaltmak için bu isyanı kasıtlı olarak çıkardığı ve isyanın çıkması için çeşitli bahaneler bulmaya yönelik teşviklerin olduğudur. Çarlık Rusya'nın temel amacı, "Türkistan topraklarını Çin vb. ülkelerden önce sahiplenmek, işgal ettiği topraklara mümkün olduğunca çok sayıda Rus muhaciri yerleştirmek, fabrikaların pamuk ihtiyacını karşılamak, ucuz ve karşılıksız iş gücünden yararlanmak, sonuç olarak yıkılmakta olan ekonomisini düzeltmektir" der. Orduya asker alıp savaşa göndermek için iş gücüne ihtiyaç duyulduğunu, bunun için de Çarlık yönetiminin Türkistan bölgesindeki yerli halktan yararlanmayı düşündüğünü belirtir. Çarın bu fermanına karşı isyanın, 4 Haziran 1916'da Hocend'de başlayarak çok geçmeden Özbekistan'ın bütün bölgelerine yayıldığını ve 8 Ağustos'ta ise Pişpek, ardından Prjevalsk'de (Karakol) isyan çıktığını belirtmektedir.

Çeşitli Yerlerde İsyanların Başlaması: Çüy Vadisindeki İsyanlar adlı bölümde Şabdan Batır ve oğullarından bahsetmiş, Çüy bölgesinde isyanın nasıl başladığını ve seyrini anlatmıştır. Yazdığına göre isyan esasen Çüy vadisinde Tokmok'ta, Kemini'de 8 Ağustos 1916'da başlamıştır. Toplanan isyan yöneticileri Şabdan Batır'ın oğlu Hacı Möküş Şabdonov'u han ilan etmiştir. Bu esnada da isyancıları idam etmek için taşra mahkemeleri kurulmuştur. Çarlık askerlerine karşı durmak mümkün olmayınca Çin'e

göç kararı alınmıştır.

Isıkgöl'de İsyân başlıklı bölümün içeriğinde yazar, öncelikle Rusya'dan gelen göçmenlerin Isıkgöl'ün tarıma elverişli yerlerine yerleştirilip, çabucak zenginleşmelerinden ve Kırgızları iş gücü olarak kullanmalarından yakınmış, ardından isyanın gidişatını anlatarak, 12 Ağustos günü Prjevalsk hapishanesinde devrimci hareketin başındaki 80 kişinin kurşuna dizilmesinden bahsetmiştir.

Koçkor'daki İsyân başlığı altında ise aynı şekilde isyanın başlaması ve gidişatından bahsederek Kanaat Abukin'in han seçildiğini yazmaktadır. Ayrıca kitabın son kısmında Kanaat Han ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer vermiştir.

Yad Ellere Göç kısmında, Kırgızların Çin'e doğru göç edişini ve orada çektikleri sıkıntıyı işlemiştir. Çin'e giden ve mallarını mülklerini yurtlarında bırakan, yanlarında getirdikleri eşyaları ise ucuza satıp, geçinmek zorunda olan Kırgız mültecilerinin kötü hayat şartlarından bahsetmiştir.

Verniy'daki Toplantı bölümünde, 16 Ekim 1916'da Verniy'da Türkistan Bölgesi Genel Valisi General Kuropatkin başkanlığında bir toplantının yapıldığını ve bu toplantıda isyan çıkaran ilçelerin Narın'a göç ettirilmesi konusunun görüşüldüğünü yazmaktadır.

Petrograd'da adlı kısımda, Duma üyesi Kerenski'nin konuşmasına yer verilmiş ve isyanın araştırılması için Petrograd'dan bir komisyon gönderildiğinden bahsedilmiştir.

Atayurda Dönüş kısmında, Kırgızların Çin'den öz yurtlarına geri dönüşü ve yaşadıkları zorlu süreç anlatılmıştır.

Öz Vatanımıza Geldiğimizde bölümünde, biçare halkın öz vatanlarına döndüklerinde de rahat bir hayata kavuşamadıkları vurgulanmış; yolda gelirken çektikleri zorluklar ve yakalandıkları hastalıklardan söz edilmiştir. Aynı zamanda bu bölümde, İşenalı Arabayev, İ. Şabdanov gibi kişilerin Lenin'e, Çin'den geri dönenlere önem verilmesini rica ettikleri bir mektup yazdıklarından bahsedilmiştir.

İsyanı Tertip Edenler ve Yönetenler kısmında, kişilerin isimleri yazılmış ve Alımkul Tabaldı Uulu'na özel bir yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise yazar, Ekim Devriminin getirdiği Sovyet iktidarına karşı minnettarlığını belirterek ve bu isyanın Kırgız halkının tarihinde çok büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.

Kitapta isyanın çıkmasındaki temel savın Rusların, Kırgız topraklarına göçüp, burayı sahiplenmeleri ve Kırgız halkını hor görmeleri olduğu sonucuna varılmaktadır. Buna, Çarlık hükümetinin Türkistan'dan asker-işçi toplamak istemesi de eklenmektedir. Eserde bu konular dile getirilirken belki çeviriden belki de yazarın kendi üslubundan kaynaklanan coşkulu, milliyetçi ve zaman zaman öfkeli bir dil kullanılmaktadır. Bunun dışında yazar, eseri yazarken hem isyanı gören tanıklara başvurmuş hem de dönemin telgraf ve yazışmalarına yer vermiştir. Aynı şekilde hatıratan çok sık yararlanmıştır. Tüm bunların yanında eser, 1916'da Türkistan'da baş gösteren isyanın aydınlatılması ve "Ürkün" olayının anlaşılması açısından önemli bir kaynaktır.